

Рейтингові позиції України на міжнародному ринку інвестиційної та інноваційної продукції

Постановка проблеми. Серед широкого кола питань, які розглядаються зовнішньоекономічною політикою, на сьогодні однією з найактуальніших є політика іноземного інвестування. До останнього часу розвинуті країни експортували, а країни, що розвиваються, імпортували капітал. У 80–90 роках корінним чином змінилися напрями і структура інвестиційних процесів. Інвестиції інших розвинутих та нових індустріальних держав відіграють суттєву роль в економіках таких країн, як США, Німеччина, Японія, Франція та ін. Для більшості країн із перехідною економікою іноземні інвестиції стають ключовим фактором їх ефективного розвитку.

Міжнародний інвестиційний ринок – це сукупність економічних відносин, які виникають між суб'єктами різних країн щодо залучення та вкладення міжнародних інвестицій, у результаті яких формуються попит і пропозиція на інвестиції, ціна на інвестиції, конкуренція в інвестиційному середовищі. Міжнародний інвестиційний ринок є регулятором сукупності суспільно-економічних відносин, що виникають між продавцем і покупцем інвестиційних ресурсів, які знаходяться у різних країнах.

Світовий досвід переконує, що країни з перехідною економікою не в змозі розвивати господарство без залучення та ефективного використання інвестицій, тобто без ефективного функціонування на міжнародному інвестиційному ринку. Акумуляуючи підприємницький, державний та змішаний капітал, забезпечуючи доступ до сучасних технологій та менеджменту, інвестиції не тільки сприяють формуванню національних інвестиційних ринків, а й поживляють ринки товарів та послуг, сприяють заходам макроекономічної стабілізації, вдосконаленню інноваційно-інвестиційної політики, що дозволяє вирішувати економічні та соціальні проблеми трансформаційного періоду.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам розробки та реалізації ефективної інноваційно-інвестиційної політики приділяється багато уваги в зарубіжній та українській економічній літературі. Віддаючи належне напрацюванням зарубіжних та українських економістів в цій галузі, слід зауважити, що питання статистичного забезпечення інноваційно-інвестиційної політики України залишаються малодослідженими. Відсутність комплексних статистичних розробок у цій галузі, досліджень тенденцій розвитку міжнародного ринку інвестицій, методології оцінювання ефективності використання іноземних інвестицій, а також статистичного забезпечення інноваційно-інвестиційної політики України зумовили **мету** цієї **статті**, її логіку та структуру.

Виклад основного матеріалу. Функціонування міжнародного інвестиційного ринку неможливе без відповідної інфраструктури: кредитних інститутів (банків), інвестиційних фондів і компаній, фондових бірж, страхових та консалтингових фірм тощо.

Міжнародна інвестиційна діяльність є сукупністю практичних дій суб'єктів господарювання щодо вкладення міжнародних інвестицій. Вона перерозподіляє у просторі й часі ресурси між окремими суб'єктами та об'єктами різних країн. Вивезення капіталів зумовлюється дією низки чинників. Вважаємо за доцільне розробити статистичну класифікацію цих чинників, які зумовлюють наявність пропозиції інвестиційних ресурсів на їх міжнародному ринку:

- надлишком капіталів у країні (що може спричинити, зокрема, падіння норми прибутку);
- потребою у нових ринках збуту (у тому числі товарів, у яких закінчився «життєвий цикл»);
- формуванням певного рівня конкурентоспроможності економіки;
- міжнародним поділом праці;
- транснаціоналізацією світової економіки;
- пошуком стабільних умов застосування капіталів;
- політичними мотивами та особистими мотивами тощо.

Ринок, як відомо, починає функціонувати лише при умові існування як пропозиції, так і відповідного попиту. В зв'язку з цим вважаємо за необхідне розробити статистичну класифікацію чинників, які зумовлюють формування попиту на інвестиційні ресурси:

- обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів;
- низька інвестиційна активність власних інвесторів;
- необхідність залучення разом з інвестиціями нової техніки і технологій; тобто, інновацій;
- бажання створити конкурентоспроможну економіку;
- освоїти світові ринки;
- необхідність посилення «відкритості» економіки;
- потреба в модернізації соціальної структури суспільства;
- наявність політичних мотивів тощо.

За результатами проведеного статистичного дослідження, автори авторитетно стверджують, що упродовж останніх 25 років ринки капіталу стають глобальними і відображають фінансову сторону обміну товарами та послугами. Лише за десять років, з 1997 по 2007 рік, загальна сума накопичення прямих іноземних інвестицій (\$3,5 трлн.) майже у 4,5 раза перевищила суму, нагромаджену за весь попередній (до 1997 року) період. У 2007 році прямі іноземні інвестиції,

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

вкладені в економіку країн світу, збільшилися порівняно з попереднім роком на 27% і досягли \$1,3 трлн. Дві третини від цієї суми (\$895 млрд.) припадає на розвинені країни. Найбільшим реципієнтом є США, а серед країн Євросоюзу – Швеція. У країни, що розвиваються, надійшло \$260 млрд. (зростання – 15%). Тому є підстави стверджувати, що вплив саме прямих іноземних інвестицій став одним із чинників, які прискорюють розвиток світової економіки.

Однією з найголовніших причин стрімкого зростання прямих іноземних інвестицій є формування і швидкий розвиток міжнародних компаній нового типу – транснаціональних корпорацій (ТНК): на початку 70-х років їх налічувалося 7,5 тис., через десять років – 12 тис., у середині 90-х – понад 40 тис., на кінець 2007 року – понад 60 тис. ТНК контролюють до 90% всіх прямих іноземних інвестицій світу.

Міжнародна інвестиційна діяльність зумовлена розвитком господарських зв'язків між країнами світу і залежить як від об'єктивних економічних законів, так і від політико-економічної мети діяльності держав у світовому політичному й економічному просторі. Дія цих чинників суттєво позначається на інтенсивності й напрямках міжнародної міграції капіталів.

За даними Державного комітету статистики, станом на 1 січня 2008 року загальний обсяг вкладених в українську економіку прямих іноземних інвестицій становив \$29489,4 млн. У розрахунку на одну особу обсяг прямих інвестицій становив у 2008 році \$664, що майже в 4,5 раза більше ніж у 2006 році.

Водночас, за розрахунками авторів, у більшості постсоціалістичних країн ці показники є значно вищими: у Чехії – \$5,2 тис., в Угорщині – \$3,1 тис., у Польщі – \$1,9 тис.

Серед країн світу лідерами прямого інвестування в українську економіку є США (\$1074,8 млн., або 16,2% від загального обсягу), Кіпр (\$779,2 млн., або 11,7%), Великобританія (\$686,1 млн., або 10,3%).

Серед регіонів України лідерами у залученні прямих іноземних інвестицій є Київ (\$2123,4 млн., або 31,2% до загального обсягу), Дніпропетровська (\$598,4 млн., або 9%), Київська (\$473,7 млн., або 7,1%) і Донецька (\$434,2 млн., або 6,5%) області. За даними Мінпромполітики України, у галузях промисловості зареєстровано близько двох тисяч спільних підприємств, із них лише половина випускає продукцію. За видами економічної діяльності пріоритет отримання прямих інвестицій продовжує належати оптовій торгівлі та посередництву у торгівлі – \$996,0 млн. (14,0%), харчовій промисловості та переробці сільськогосподарських продуктів – \$988,0 млн. (13,9%), машинобудуванню – \$597,0 млн. (8%), фінансовій діяльності – \$491 млн. (7,0%), металургії та обробці металу – \$388 млн. (5,4%).

Аналіз структури іноземного інвестування промисловості дає змогу дійти таких стратегічних висновків. По-перше, іноземний інвестор вкладає кошти у некапіталомісткі галузі, які можуть забезпечити за певних обставин швидку окупність капіталу. По-друге, рівень інвестування у капіталомі-

сткі галузі (машинобудування та металообробка, металургія, транспорт і зв'язок, наука і наукове обслуговування) щорічно падає. По-третє, іноземні інвестори охоче вкладають кошти лише у рентабельні галузі.

Усі заходи, які пропонуються для підвищення інвестиційної привабливості української економіки для капіталу нерезидентів, можуть поділятися на дві великі групи: заходи, що впливають на всіх, і заходи, що впливають тільки на іноземних інвесторів. Найгостріші проблеми підвищення інвестиційної привабливості української економіки виникають у макроекономічній сфері. Розв'язувати їх треба з урахуванням інтересів і внутрішніх, і іноземних інвесторів.

Компанії з іноземними інвестиціями, як правило, дуже уважно ставляться до системи інвестиційних пільг у країні, що приймає. Бо такі пільги – важливий елемент підвищення конкурентного становища фірми та забезпечення її панівного господарського і фінансового становища. На Заході основна кількість пільг, якими можуть скористатися іноземні інвестори, пільги загальноекономічні. Вони поширюються на всі компанії, котрі інвестують свої кошти, – на національні й на іноземні.

У загальному вигляді рівень інвестицій як ресурсів, спрямованих безпосередньо на відшкодування і збільшення функціонуючого основного капіталу, залежить від низки факторів, кожний з яких впливає на їхній обсяг. Тобто розмір інвестицій є функцією ряду економічних показників, які стають у даному разі факторами, що впливають на нього. Таким чином, є всі підстави розглядати інвестиції як об'єкт статистичного дослідження і, як результат, застосовувати у повному обсязі методологію статистичного дослідження закономірностей формування та тенденцій розвитку інвестиційного процесу.

Одним із зазначених вище факторів є рівень і структура сукупного попиту, що, в свою чергу, є функцією багатьох змінних. Хоч інвестиції можуть безпосередньо впливати на попит, але первинним і головним є все ж зв'язок «попит – інвестиції». Це визначається самим механізмом ринкової економіки. Інвестиційний попит залежить від факторів, що визначають рівень і структуру сукупного попиту загалом. Попит є суспільним орієнтиром для товаровиробників і інвесторів (робити або не робити інвестиції) – це своєрідний індикатор, який безпосередньо впливає на інвестиційну підприємницьку діяльність.

Для характеристики збалансованості попиту та пропозиції на ринку інвестицій розраховують коефіцієнти еластичності K_{en} як відношення темпу приросту попиту на інвестиції Δu до темпу приросту їх пропозиції Δx :

$$K_e = \frac{\Delta y}{\Delta x} = \frac{y_1 - y_0}{y_0} \cdot \frac{x_1 - x_0}{x_0}$$

Коефіцієнт еластичності покаже на скільки процентів змінюється попит на інвестиції при зміні пропозиції їх на 1%.

Одним з основних факторів залучення інвестицій є норма банківського процента. Норма процента вказує на ступінь доступності позикових засобів для товаровиробників. Низь-

кий рівень реального процента сприяє збільшенню інвестицій з двох причин: по-перше, дешевшає позиковий капітал; по-друге, підвищують, як правило, курси акцій, що певною мірою полегшує завдання мобілізації вільних коштів акціонерами товариствами. Водночас низький рівень процента повинен стримувати процес нагромадження коштів фінансовими посередниками. Як вказує Дж. Кейнс, при високому рівні процента набуває великого значення інша залежність. Вона полягає в тому, що високий рівень процента скорочує обсяги інвестицій, а це створює умови для тенденції до зниження загального розміру зайнятості, прибутку, а отже, потенційного нагромадження.

Наступним фактором залучення інвестицій є гранична ефективність капіталу. Поняття граничної ефективності капіталу визначено Кейнсом як співвідношення між поточною ціною пропозиції додаткової одиниці капітального майна і прибутком, що від нього очікується протягом усього терміну обігу. На граничну ефективність капіталу має вирішальний вплив не поточний прибуток від капітального будівництва, а очікуваний майбутній прибуток.

Спрощено можна уявити граничну ефективність капіталу як шкалу, або криву, ефективності кожної одиниці капітальних вкладень зі збільшенням їхніх обсягів. Це поняття близьке за своєю суттю до відомої категорії норми прибутку. В обох випадках наявні підприємницькі очікування і необхідність постійного порівняння з нормою процента. Через вплив на майбутню віддачу від капітального майна множини не завжди прогнозованих факторів, наприклад, техніко-технологічних (швидке моральне спрацювання техніки і застарілі технології), споживчого попиту (переключення його на іншу номенклатуру продукції), грошово-кредитних (зміни умов кредитування, нові норми оподаткування), – значення цієї шкали граничної ефективності капіталу має характер більш-менш точних припущень учасників інвестиційного процесу. Але на ці припущення впливає загальний стан упевненості і довіри в економічному середовищі.

Стан і механізм регулювання грошово-кредитної системи виступає ще одним фактором залучення інвестицій. Якщо грошово-кредитна система країни стабільна, це призводить до підвищення інвестиційної привабливості національної економіки. Якби включити гроші як економічний ресурс до показників національного багатства і ВВП, інвестиції завжди дорівнювали б заощадженням, оскільки гроші, нереалізовані у матеріалізовані інвестиції, можна було б розглядати як інвестиції у збільшення грошового ресурсу. Проте через специфіку грошового ресурсу, головне призначення якого визначається в опосередкуванні реального товарного обігу, подібне інвестування має обмежений економічний зміст. Насправді розбіжність між розміром інвестицій і заощаджень тим більша, чим далі економіка знаходиться від стану рівноваги. Серйозною перешкодою трансформації заощаджень в інвестиції є недосконалість інвестиційної інфраструктури, яка спрямовує і регулює інвестиційні потоки. От-

же, умови трансформації заощаджень в інвестиції визначаються розвиненістю інвестиційної інфраструктури.

Для розуміння місця України на міжнародному ринку інновацій і інвестицій та формування ефективних шляхів та засобів залучення інвестицій до України необхідно перш за все визначити, хто є діючими особами цього процесу на українському діловому просторі. Основних учасників цього процесу можна розділити умовно на чотири групи:

- українські підприємства (підприємці) – потенційні одержувачі інвестицій;
- інвестори (українські та іноземні) – банки і небанківські установи, які спроможні фінансувати проекти;
- гаранті (поручителі) – українські та іноземні банки і небанківські фінансові установи, які потенційно можуть виступити в якості гаранта або забезпечити організацію гарантії повернення інвестиції;
- фінансові консультанти (посередники) – консалтингові та юридичні фірми, які забезпечують зв'язок та взаємодію інтересів трьох вищевказаних груп.

Серед представників першої групи інвестиційного процесу в Україні для статистичного його аналізу розглянемо середні й достатньо стабільно працюючі недержавні та колишні державні підприємства, які вже приватизовані, у більшості своїй достатньо чітко уявляють шляхи свого розвитку й те, як вони використали б інвестиції, якби такі були ними залучені. В більшості своїй це товариства з обмеженою матеріальною відповідальністю, закриті акціонерні товариства (з невеликою кількістю акціонерів) або рідше відкриті акціонерні товариства (зазвичай, колишні державні підприємства, які успішно й без особливого галасу були приватизовані керівництвом або приватною компанією і які мають зв'язки у держструктурах та фінансові можливості). Дуже часто фактичні власники таких підприємств є одночасно їх керівниками, що спрощує процес управління підприємством.

Як правило, такі підприємства володіють власністю, яка може реально коштувати достатньо дорого, але на балансі ця власність значиться частіше за все за заниженою вартістю. Ці підприємства також володіють деяким запасом оборотних грошових коштів, які дозволяють їм стабільно працювати в своїй галузі, але не дають можливості їх вкладення у розвиток бізнесу. Такі підприємства зацікавлені в отриманні фінансування для розвитку проектів. Як правило, це розширення вже існуючого бізнесу (виробництва, торгівлі або послуг). Рідше передбачається створення нового бізнесу (виробництва). У цьому випадку або підприємець володіє прогресивним і перспективним ноу-хау (технологією, розробкою), яке збирається реалізувати у новому проекті, або проект передбачає зайняття позиції у ще не зайнятій (або слабо засвоєній) ринковій галузі. Фінансування може бути необхідним для придбання нових технологій та устаткування (часто зарубіжних), будівництва або реконструкції та модернізації виробничих приміщень чи об'єктів комерційної нерухомості, створення товарних запасів чи запасів сировини на

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

період запуску проекту. Перспективними є вкладення у високотехнологічні галузі промисловості.

Друга група учасників інвестиційного процесу в Україні включає такі різноманітні ділові структури, що готові інвестувати кошти в українську економіку:

Міжнародні фінансові організації – це організації типу Міжнародного валютного фонду та Європейського банку реконструкції і розвитку. Вони дають інвестування на державному рівні під гарантії українського уряду.

Державні фінансові організації та фонди – це організації типу ТАСИС, ЮНІДО та інші, створені при ООН, ЄЕС та інших міждержавних структурах. Це великі бюрократичні структури, які залучують інвестиції для широкомасштабних державних проектів.

Іноземні комерційні та інвестиційні банки. Ці структури видають кредити з низькими процентними ставками. При цьому вимагають надійні гарантії повернення кредиту. Регулярність виплати відсотків визначається сторонами, виходячи з кожного конкретного проекту, тому кредит дозволяє фінансувати промислові проекти.

Іноземні інвестиційні фонди та фонди венчурного капіталу, у тому числі ті, які розміщені в офшорних зонах. Ці структури займаються купівлею ноу-хау й розміщенням нових технологій. Вони інвестують в українську економіку шляхом придбання часток або акцій у статутних фондах українських підприємств. Відсоток, який вони запитують у статутних фондах коливається від 20 до 60. Їх цікавлять високорентабельні та цікаві своєю новизною і майбутнім результатам від застосування чи розробки проекти.

Іноземні небанківські фінансові компанії, які виступають як прямі інвестори. Це фінансові структури або великі виробничі і торгівельні компанії, що купують частки або акції українських компаній, вже існуючих або новостворених.

Іноземні промислові й торгівельні компанії, для яких фінансування проектів не є основним бізнесом. Ці структури готові інвестувати в українську економіку для створення стратегічного альянсу та з метою розподілу сфер впливу на ринках.

Приватні іноземні інвестори являють собою доволі вузьке коло фізичних осіб, які виступають або готові виступити за сновниками українських компаній та спільних підприємств та вносять до статутного фонду таких підприємств свої власні кошти.

Можливе також залучення капіталу до української економіки через обмежене розміщення акцій українських підприємств на американському ринку цінних паперів (сумою до \$5 млн.).

Крім того (що є виключно важливим), інвестиції в системі відносин розширеного відтворення виконують важливу структуроутворюючу функцію. Від того, в які галузі економіки вкладаються кошти для їх розвитку, залежить майбутня структура економіки. При цьому треба зазначити, що інвестиції за економічною суттю є ресурсом, кількісне збільшення якого ще не гарантує покращання якісних параметрів розвитку. Отже, критерій ефективності реалізації інвестиційної

активності не може обмежуватися лише показником приросту інвестицій. З огляду на ефект мультиплікатора і акселератора від вкладання інвестицій, які зумовлюють збільшення споживчих видатків, активізацію економічної діяльності у суміжних та обслуговуючих галузях та відповідне збільшення інвестицій, більш адекватним є визначення результативності заходів інвестиційної політики через комплексну оцінку зростання ключових показників економіки країни. В цьому контексті, аналізуючи процес формування в Україні інноваційної моделі розвитку, слід, перш за все, чітко розмежовувати такі поняття, як «економічне зростання» та «інноваційний розвиток» країни.

Треба усвідомлювати, що інноваційний розвиток передбачає, передусім, зростання суспільного виробництва, зміцнення конкурентоспроможності національної економіки та досягнення соціального прогресу у державі переважно за рахунок використання нових знань і реалізації всіх можливостей інноваційного потенціалу країни. Враховуючи це, не можна однозначно оцінити позитивні результати економічного «буму» в Україні. З одного боку, освоєння українським бізнесом нових знань в економіко-організаційній сфері, розбудова нових ефективних ринкових взаємовідносин, а також активізація інвестиційних процесів, безумовно відіграли прогресивну роль як чинники зазначеного економічного зростання.

З іншого боку, на цьому етапі визначальними залишилися екстенсивні фактори економічного розвитку, зокрема, зростання внутрішнього і зовнішнього попиту на українську продукцію. Так, значне прискорення темпів зростання експорту в 2003 році, що стало практично визначальним чинником економічного розвитку держави, на жаль, було пов'язане не з підвищенням конкурентоспроможності чи технологічного рівня вітчизняних товарів, а обумовлене насамперед поліпшенням зовнішньоекономічної кон'юнктури та ревальвацією євро щодо долара США. Саме ця обставина і сприяла збільшенню цінової конкурентоспроможності невибагливої української продукції на світовому ринку. Частка України у світовому обсязі торгівлі високотехнологічною, наукоємною продукцією поки що залишається дуже незначною. За оцінками експертів, вона становить лише десяту частку відсотка від світових обсягів, що на порядок менше, ніж у Польщі та Китаї, і на два порядки нижче, ніж у Німеччині [2].

Таким чином, на відміну від розвинених країн, які до 85–90% приросту ВВП забезпечують через виробництво та експорт високотехнологічної продукції, Україна, посідаючи за кількістю науковців одне із чільних місць у світі, продовжує розвиватися без суттєвого використання свого інноваційного потенціалу. Продовжує деградувати внутрішній ринок науково-технічної продукції внаслідок незначного попиту на інноваційні розробки через низький рівень платоспроможності вітчизняних споживачів, які мають потреби у високотехнологічній, наукоємній продукції. Внаслідок цього становище в інноваційній сфері України досі залишається незадовільним. Якщо в розвинених країнах питома вага ін-

новаційно активних підприємств знаходиться в межах 60–70%, то в Україні цей показник скоротився удвічі: з 26% у 1994 році до 11,7% у 2006 році. Причому в 2006 році кількість інноваційно активних підприємств знизилася майже в усіх регіонах країни, окрім чотирьох областей, а в цілому по Україні зменшилася майже на 18% [3].

Не може не викликати занепокоєння той факт, що майже 95% промисловості продукції не має сучасного високотехнологічного забезпечення, зменшується чисельність висококваліфікованих фахівців науково-технічної сфери. На жаль, недосконалим залишається рівень патентного захисту вітчизняних винаходів (близько 20%). Винахідники або не спроможні, або не бажають займатися питаннями патентування, оскільки сьогодні ще не відпрацьовані механізми захисту прав інтелектуальної власності.

Про переважно екстенсивний характер інноваційних процесів свідчить те, що інноваційна продукція освоюється в основному шляхом використання і науково-технічних надбань попередніх років. Такий тип інноваційного розвитку має досить вузькі межі і не дає можливості підтримувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств протягом тривалого часу.

Сьогодні рівень забезпечення економічного зростання країни за рахунок технологічних нововведень, за оцінкою спеціалістів, коливається в діапазоні від 5 до 10% (показник інноваційності), тоді як порогові рівень наявності в країні інноваційної моделі розвитку економіки оцінюється в 40% інноваційності [2].

Отже, за результатами проведеного статистичного аналізу, автори роблять аргументований висновок, що на даному етапі відзначені позбавлення в економіці країни, тенденції зростання обсягів виробництва та капіталовкладень в основний капітал, інші позитивні структурні зрушення поки що не призвели до формування в Україні стійких засад інноваційної моделі розвитку. Це пояснюється цілою низкою серйозних проблем, які гальмують процес переходу від ситуативного формування чинників економічного зростання до обґрунтованої інноваційної моделі розвитку української економіки.

Серед цих проблем центральною є недосконалість існуючого науково-технічного потенціалу країни, насамперед неадекватність технологічної структури економіки цілям і вимогам інноваційної моделі розвитку, що нині утверджується в державі. Технологічна структура економіки кожної країни може бути репрезентована розподілом технологій, продуктів і послуг у межах повного технологічного циклу, який охоплює увесь процес переходу від розвідки та добування первинних ресурсів до завершальних технологій споживання кінцевих продуктів. Відмінності у технологіях, рівнях якості продукції,

видах енергоносіїв (вугілля, нафта, газ, електрика тощо), механізмах управління і таке інше в міжнародній практиці розподіляються по так званих укладах – однорідних сукупностях технологій. Еволюція світової індустріальної спільноти з кінця XXIII ст. дозволяє визначити п'ять технологічних укладів, останній з яких, сформований на досягненнях мікроелектроніки, інформатики та біотехнології, нових матеріалів і нетрадиційних енергоресурсах, стає домінуючим з початку 90-х років XX ст. у ряді країн-лідерів (Японія, США, окремі країни Західної Європи та Південно-Східної Азії). На черзі – опанування технологій наступного, 6-го укладу (термоядерний синтез, високотемпературна надпровідність тощо).

Структура економіки за технологічними укладами досить об'єктивно характеризує ступінь прогресивності наявної технологічної бази країни. Для аналізу структурних аспектів розвитку економіки України в контексті концепції технологічних укладів в міжнародній статистиці застосовується підхід групування відповідних галузей виробництва товарів, які, в принципі, репрезентують певний економічний тип технологій (технологічних укладів). Очевидно, що така класифікація є досить умовною, однак, на думку багатьох експертів, вона може стати дієвим інструментом аналітичної економічної оцінки технологічної еволюції виробничої модернізації інвестиційної діяльності в контексті концепції технологічного детермінізму щодо інноваційного розвитку України.

За експертними оцінками вчених ІЕП НАН України [1], відтворювальна структура існуючого промислового потенціалу України за технологічними укладами у 2006 році має вигляд, як у табл. 1.

Із табл. 1 видно, що в Україні нині в більшості галузей виробництва домінують III та IV технологічні уклади, які разом перевищують 95 відсотків промислового виробництва, на відміну від розвинених країн, де панівним став V і простежується бурхливе становлення VI технологічного укладу. Тенденція тяжіння до реліктових III і IV укладів віддзеркалює просте відтворення стану технологічної бази, що сформувалася в минулому.

Технології V укладу, що базуються на широкому використанні в технічних системах комп'ютерної техніки, в Україні задіяні в мізерних масштабах (4,19%), і не видно пріоритетності інвестиційних потоків до цієї групи: лише 4,52% порівняно з майже 75%, що спрямовуються на підприємства III укладу. Переорієнтація української економіки на V уклад відбулася з певним запізненням, яке ще більше зросло в ході проведення поспішної, всеохоплюючої приватизації, котра зруйнувала єдність багатьох унікальних технічних систем.

Таблиця 1. Відтворювальна структура промислового потенціалу України за технологічними укладами у 2009 році, %

Технологічний уклад	Промислова продукція	Фінансування НТР	Інноваційні витрати	Інвестиції	Інвестиції у модернізацію та технічне переозброєння
III	57,59	6,86	29,55	74,67	82,51
IV	38,18	69,47	61,16	20,38	10,88
V	4,19	23,55	8,64	4,52	6,56
VI	0,04	0,12	0,64	0,43	0,04

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

Результати аналізу переконливо свідчать, що середні та великі вітчизняні підприємства, де не розірвався єдиний технологічний ланцюг і які не були штучно розукрупнені і розпродані за безцінь, не втратили своєї інноваційної дієздатності. Так, за даними Мінекономіки України, кожне третє підприємство з кількістю працюючих у 500–1000 осіб здійснює заходи, спрямовані на науково-технологічний та інноваційний розвиток виробництва, впровадження нових технологій, модернізацію та оновлення асортименту продукції, що випускається. Такі заходи здійснюються на половині підприємств, на яких працюють 1000–5000 осіб, і на 3/4 підприємств з кількістю працюючих понад 5000 робітників та інженерно-технічних працівників. На відміну від інших країн, де невеликі підприємства проявляють інноваційну активність і пропонують на ринку нову продукцію, в Україну спостерігається, на жаль, прямо протилежна ситуація. Так, зокрема, лише одне з кожних 17 підприємств із кількістю працюючих до 50 осіб здійснює інноваційну діяльність, кожне десяте (до 100 осіб) та кожне п'яте підприємство (до 200 осіб), за даними статистики [3], забезпечують інноваційний розвиток власного виробництва, фінансуючи проведення НДДКР, придбання ліцензій на об'єкти інтелектуальної власності та супутні їм ноу-хау, машини, прилади та технологічне устаткування, здійснюючи технологічну підготовку виробництва або інші інноваційні заходи. Зазначені явища стали конче серйозним фактором консервації в країні застарілих технологічних укладів.

Не кращим чином обстають справи з використанням інвестицій в економіці України. Для оцінки рівня ефективності використання інвестицій автори пропонують застосувати статистичний показник капіталомісткості продукції (KM), який розраховується як співвідношення обсягу реальних інвестицій PI

$$\text{на одиницю валового внутрішнього продукту } Q: KM = \frac{PI}{Q}.$$

У рамках аналізу структуроутворюючі функції інвестицій цей показник дає змогу виділити галузі більш і менш капіталомісткі, що є виключно важливим для інвестора. Вкладення капіталу в менш капіталомісткі структуроутворюючі одиниці дозволить дістати більший ефект, що практично і формує інтерес інвестора.

Для вивчення динаміки капіталомісткості продукції і визначення впливу структурних зрушень у розрізі створеного ВВП на зміну середньої капіталомісткості продукції може бути використаний індексний метод:

1. Індекс змінного складу характеризує динаміку середньої капіталомісткості продукції $\overline{KM}$ і розраховується за формулою

$$I_{KM} = \overline{KM}_1 : \overline{KM}_0 = \frac{\sum PI_1}{\sum Q_1} : \frac{\sum PI_0}{\sum Q_0} = \frac{\sum KM_1 Q_1}{\sum Q_1} : \frac{\sum KM_0 Q_0}{\sum Q_0},$$

де PI_0, PI_1 – реальні інвестиції відповідно в базовому і поточному періодах по окремих галузях (регіонах); Q_0, Q_1 – валовий внутрішній продукт відповідно у базовому і поточному періодах по окремих галузях (регіонах).

2. Індекс фіксованого складу показує, як змінилась у середньому по сукупності галузей (регіонів) капіталомісткість продукції за рахунок зміни рівня капіталомісткості у кожній окремії галузі чи регіоні і розраховується за формулою

$$I_{KM}^{ф.с.} = \frac{\sum KM_1 Q_1}{\sum Q_1} : \frac{\sum KM_0 Q_1}{\sum Q_1}.$$

3. Індекс впливу структурних зрушень характеризує динаміку середньої капіталомісткості продукції тільки за рахунок зміни у структурі створеного валового внутрішнього продукту в окремих галузях (регіонах):

$$I_{впл.стр.зр.} = \frac{\sum KM_0 Q_1}{\sum Q_1} : \frac{\sum KM_0 Q_0}{\sum Q_0}.$$

Зміна реальних інвестицій за рахунок окремих факторів дорівнює:

1) зміні капіталомісткості продукції

$$\Delta PI_{KM} = (KM_1 - KM_0) Q_1;$$

2) зміні валового внутрішнього продукту.

Дані табл. 2 свідчать про вкрай низьку ефективність використання основних засобів та інвестиційних ресурсів в Україні. Так, за сім років (2000–2007) середній по країні рівень капіталомісткості підвищився на 37,0% (тобто капіталовіддача зменшилася на 27,0%).

За результатами аналізу автори роблять висновок, що тільки за рахунок зміни капіталомісткості по кожному виду економічної діяльності України, середній рівень її підвищився на 38,61%, що рівноцінно зниженню капіталовіддачі на 31,4%. І тільки збільшення частки видів економічної діяльності з відносно високим рівнем капіталовіддачі у загальному обсязі інвестицій сприяло певному зменшенню капіталомісткості продукції (5,9%).

Таке зменшення рівня капіталовіддачі пояснюється випереджальними темпами зростання інвестицій в основний капітал стосовно динаміки ВВП та промислового виробництва. Темпи зростання валової доданої вартості в розрахунку на одного зайнятого також значно перевищують темпи зростання ВДВ у розрахунку на 1 грн. інвестицій в основний капітал. Про це свідчать коефіцієнти еластичності: якщо у 2001 році на 1% зростання інвестицій в основний капітал припадало 0,52% зростання ВДВ, то у 2005 році це співвідношення значно зменшилося і становило лише 0,06%, а у

Таблиця 2. Індеси капіталомісткості продукції в економіці України за 2000–2009 роки

Період	Індеси		
	змінного складу	фіксованого складу	структурних зрушень
2000–2007	1,370	1,456	0,941

Таблиця 3. Статистичні характеристики інвестиційного процесу в Україні

Рік	Темпи приросту, в % до попереднього року			Коефіцієнт еластичності ПІІ відносно приросту ВВП, %
	валовий внутрішній продукт	інвестиції в основний капітал	приріст ПІІ в економіку України	
1	2	3	4	2 : 4
2000	5,9	14,4	18,1	0,32
2003	9,2	20,8	17,6	0,52
2004	5,2	8,9	20,1	0,26
2005	9,6	27,7	21,7	0,43
2006	12,1	28,0	24,2	0,50
2007	2,4	32,3	38,7	6,2
2008	9,8	38,5	27,5	35,6

Розраховано за даними: Статистичний щорічник України за 2009 рік. – К.: Консультант, 2006. – С. 28, 283.

2006 році – 0,356% (табл. 3). До того ж зазначені показники ефективності інвестиційного процесу не є стабільними.

Не найкраще йдуть справи з використанням прямих іноземних інвестицій в економіку України. Як свідчать дані табл. 3, темпи приросту іноземних інвестицій перевищували темпи приросту загального обсягу інвестицій в основний капітал, проте абсолютний приріст ПІІ стосовно ВВП у 2008 році зменшився на 29% і на 1% приросту ПІІ припадало 0,36% приросту ВВП. При цьому у 2008 році цей показник був практично у 6 разів менше і становив лише 6,2%.

Висновки

Протягом останніх років при формуванні економічної політики в Україні постійно наголошувалося на необхідності створення сприятливих умов для залучення прямих інвестицій, як іноземних, так і вітчизняних. Проте досить часто заходи, які проводилися під цим гаслом, мали рестриктивний монетарний та фіскальний характер і об'єктивно вели до погіршення підприємницького та інвестиційного середовища в країні. Спостерігалось витіснення з бізнесу, а зрештою – з країни чи з легальної економіки вітчизняних капіталів. Між тим, як відомо, базовою метою інвестора є отримання належної віддачі на вкладені капітальні ресурси, а головною характеристикою інвестиційного клімату є саме спроможність економіко-правового середовища до забезпечення цієї віддачі. В цьому полягає єдність стратегічних інтересів вітчизняних та іноземних інвесторів.

Інвестори, які прагнуть вкласти свій капітал в українську економіку з метою здобуття конкурентних переваг у світовому вимірі, зацікавлені у створенні сприятливих умов для розвитку національного товаровиробництва, оскільки їхні технологічні процеси передбачають тісну співпрацю з українськими підприємствами різних галузей економіки.

Таким чином, існує нагальна потреба суттєвих зрушень у стосунках з потенційними та діючими іноземними інвесторами, які забезпечили б підпорядкування іноземних інвестицій потребам структурної перебудови економіки та прискореного економічного зростання. Активізацію іноземного інвестування слід розглядати як наслідок похвалення економіки, але не як його причину. Відповідно, для залучення іноземних інвестицій необхідно, перш за все, вирішити проблеми макроекономічної стабілізації та активізувати дію всіх

важливих економічного стимулювання інвестиційної діяльності, безвідносно до національної належності інвестицій.

Як довела практика, запровадження пільгових умов для підприємств з іноземними інвестиціями безперспективне. Оподаткування підприємств з іноземним капіталом повинне здійснюватись в національному режимі, тим більше що іноземні інвестори у переважній більшості вже мають досить значні переваги над вітчизняними – в доступі до кредитних ресурсів, технологій, досвіду управління тощо.

Зниження рівня оподаткування підприємств з іноземними інвестиціями видається можливим при перевищенні встановленого для даної галузі розміру інвестиції, збільшенні кількості робочих місць, виконанні певних соціальних функцій, здійсненні інноваційної діяльності тощо.

Для поліпшення економічної ситуації та створення сприятливого інвестиційного клімату слід забезпечити розробку довгострокової стратегії розвитку інвестиційної діяльності в Україні, що передбачено відповідним Указом Президента України. Ця стратегія повинна містити заходи з регулювання потоків іноземних інвестицій та їхнього підпорядкування потребам структурної перебудови української економіки. Для полегшення реалізації інвестиційної політики доцільно створити в Україні єдину спеціалізовану державну структуру, яка б надавала конкретну інформацію про можливості інвестування, здійснювала б повний правовий супровід прямих іноземних інвестицій в Україні, допомагала б українським підприємствам у пошуку потенційних партнерів, зацікавлених в інвестиційній співпраці тощо.

Література

1. Амоша А.И. Стратегия совершенствования хозяйственного механизма в промышленности Украины // Экономическая наука современной России. – 2001. – №2. – С. 112–118.
2. Бальцерович Л. Свобода і розвиток: економія вільного ринку: Пер. з польск. – Львів, 2000. – 418 с.
3. Білорус О. Стратегічні імперативи розвитку України в умовах глобалізації. – К.: НАНУ, 2000. – 653 с.
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку: Монографія / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогноз., Фенікс, 2003. – 1008 с.
5. Інвестиційна політика в Україні на регіональному рівні: Економічні есе. – Вип. 16. – К.: Інститут реформ, 2003. – 88 с.

Н.П. КАРАЧИНА,
к.е.н., доцент, Вінницький національний технічний університет,
А.В. ВІТЮК,
магістрант, Вінницький національний технічний університет

Комплексний підхід до аналізу проблем інвестування в Україні

У статті проаналізовано та виявлено сукупність проблем інвестування в економіку України; описано та систематизовано їх роль у здійсненні інвестування; виявлено недоліки політики, що проводиться, проведено узагальнення інвестиційних проблем.

В статье проанализирована и выявлена совокупность проблем инвестирования в экономику Украины; описана и систематизирована их роль в осуществляемом инвестировании; выявлены недостатки проводимой политики, осуществлено обобщение инвестиционных проблем.

In the article the aggregate of problems of investing is analysed and deduced in the economy of Ukraine; their role is described and systematized in the feasible investing; the lacks of policy which is conducted are deduced, generalization of investment problems is conducted.

Постановка проблеми. Реструктуризація промисловості потребує значних капітальних вкладень. У той же час інвестиційна сфера сьогодні характеризується падінням обсягів діяльності, малими темпами освоєння капітальних вкладень та введення виробничих потужностей, зростанням обсягів незавершеного будівництва, низькими параметрами технологічної та відтворювальної структур капітальних вкладень.

У системі відтворення інвестиціям належить визначальне місце у сфері виробництва та збільшення виробничих ресурсів, а отже і забезпеченні поступальних темпів економічного зростання.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Виокремлення і аналіз проблем, що перешкоджають здійсненню активної інвестиційної політики в умовах багатоструктурності та мінливості ринкової кон'юнктури, є складним та багатоплановим. Стан залучення інвестицій в економіку України вимагає постійного дослідження. Ставлення до приватних і державних інвестицій у науковців відрізняється. Авторами аргументується кілька протилежних поглядів: зниження частки державних інвестицій для одних науковців є характерною рисою ринкової структури вкладень, інші ж розглядають таку динаміку як послаблення ролі держави у фінансуванні економіки, як негативний процес [1]. Практики ж запевняють, що ці дві точки зору є хибними, оскільки такі категоричні, протилежні оцінки не відповідають структурі змі-

шаної ринкової економіки [2]. Така багатоаспектність наукових тлумачень вимагає ґрунтовних досліджень. Вагомий внесок у дослідження інвестиційних процесів в Україні зробили О. Амоша, М. Чумаченко, І. Бланк, В. Геєць, В. Федоренко, Л. Борщ, А. Пересада, Г. Козаченко та інші.

Метою статті є виокремлення та дослідження основних проблем здійснення інвестиційної діяльності в країні.

Виклад основного матеріалу. Результативність національного господарства та конкурентоспроможність економіки визначаються її перевагами в міжнародному поділі праці, що забезпечується розвинутою системою підприємницької діяльності, а відповідно і високою інвестиційною діяльністю в країні. Питання щодо спроможності сучасної інвестиційної діяльності забезпечити в Україні необхідний постійний приплив засобів є відкритим. В умовах нестабільної макроекономічної ситуації особливої важливості набуває необхідність активного інвестування та ефективного використання інвестиційного потенціалу національної економіки.

Інвестиційна політика має бути, з одного боку, розрахована на досить тривалий період часу, а з іншого – варіативною, гнучкою, що передбачає своєчасне корегування з урахуванням кон'юнктури [1]. Відомо, що забезпечення такої відповідності зустрічається з перешкодами та проблемами.

Важливим чинником розширення інвестування на сьогодні є проблема можливості збільшення інвестиційної активності вітчизняних та зарубіжних інвесторів. Основною причиною обмеженості їх діяльності є несприятливий інвестиційний клімат, який визначається рядом перешкод, що стримують інвестиційні процеси.

Серед найбільш поширених недоліків, що стримують інвестиційну діяльність в Україні, є такі:

1. Зниження фінансових можливостей бюджетів усіх рівнів, а також господарюючих суб'єктів та населення.
2. Недосконалість і часті зміни законодавчої та нормативно-правової бази.
3. Слабка розвиненість фондового ринку і ринку капіталів.
4. Відсутність системи страхування ризику інвесторів.
5. Нестабільна політична ситуація в країні [2].

Законодавча база в Україні має ряд ключових недоліків. Основними рисами, притаманними законодавчим актам, є